

erdiko kaira

Musika

Ye-ye euskaldunen historia ahantzia

1965. Beatles pop talde britainiarrak urtebete darama munduan zehar biran. *Beatlemania* Euskal Herrira ere iritsi da, ez polemika gutxirekin. Yon Libarona, Luis Amilibia, Zorion Egileor, Enarak, Bihurriak, euskaraz egindako ye-ye musika. Nor gogoratzen da haietaz?

GOTZON ELIZBURU

1960KO HAMARKADAN fenomeno handia zabaldu zen mendebaldeko kulturaren: pop musikaren eztanda. Eta gaurdainoko itzala utzi duen talde handi bat: The Beatles. Laukote britainiarrak arrakasta itzela dauka: 1963an *From me to you* eta *She loves you* top guztietan markak hausten ari dira. *Beatlemania* fenomeno zabaltzen ari da: poliziak Heathrow aireportuan zain dituzten milaka jarraitzaileak ur txorrotaz busti ditu, Parlamentuan eztabaida piztu da poliziek Beatlesak babesteko euren buruak arriskuan jartzen dituztela diotela-eta. Amerikako Estatu Batuetako biran estadioak betetzen dituzte. 1965eko uztailean Shea Stadiumeko kontzertuan taldekideek ezin dute jotzen ari direna entzun, publikoaren garrasien ondorioz.

Euskal Herrira ere iritsi zen ye-ye fenomeno. Ezin zen bestela izan. “Hemeretzi urtekin Ingalaterrara joan nintzen ingelesa ikastera. Beatlesak, Rolling Stones edo Jimmy Hendrix gertutik ikusteko zortea izan nuen.

Ezker-eskuin Argoitia anaia-arrebak eta Ameslariak. Eurak izan ziren, besteak beste, euskal ye-ye musikaren aitzindariak. 1960ko hamarkadan zeresana eman bazuten ere, nahiko ezkutuan pasa dira haien lanak ondorengo belaunaldientzat.

Txoratzen itzuli nintzen nire melena postizo-arekin”, azaldu du Arantxa Gurmendi aktoreak. Ile luzeak, estetika berria, musika zaratzua. Gazteriaren betiko estereotipoak: axolagabeak zirela, alferrak zirela, ez zutela deus egiten. Eta ezezagunarekiko, kanpokoarekiko ohiko erreparoa. Kaleko *mobidaren* lehen urteak ziren. Eztabaida hau bete-beteen bizi izan zuen Gurmendik. “Hamazazpi urte nituen Jarrai antzerki taldean hasi nintzenean eta noski, gainerako alorretan ere inplikatu behar izan nintzen. Horietako bat zen *Zeruko Argia* astekariko *Gazte Naiz* atalean idaztea”. 1965ean argitaratu zituen zenbait artikulu dira eztabaidaren lekuko. *Ye-ye Gaztedia* artikuluan adibidez honela zioen: “Gaur eguneko gaztediari buruz zenbat lerro idatzi ote dira? (...) Denak batu ta gutxi gora bera au diote: Gaurko gaztedia ganberro ta irresponsable utsa da. (...) Asken iritzi hori egin baino lehen, zenbat gazterekin mintza zarete?”

Folklorismoan jarraitu ala euskara modernizatu

Eztabaidaren funtsa argia zen. Euskal kultura munduko eragin berrietatik babestu eta hermetikoki gorde behar da ala eragin berri horiek geureganatu behar ditugu? Jon Zelestino musikari eta bilduma zalearen ustez “garaian agian lehentasuntzat herri musikaren katea ez etetea zuten. Beste batzuek argi ikusten zuten ordea, mundua harantz zihoala eta ez zuela zentzurik itxita egoteak”. Mundu globalizatu-konkista merkata orduan ari zen zabaltzen Zelestinoren esanetan, eta eragin berriei uko egitea edo saihestea ezinezkoa zen, beraz.

Gainera, kontuan izan behar da 60ko hamarkadan Euskal Herria frankismo betean zegoela. Euskaraz hitz egitea hutsa debekatuta zegoen. Euskara eta euskal kultura babestu nahiak zaharregian eragin berriekiko erreparoa areagotu besterik ez zuten egiten. Garai hartako zenbait artikulu gogor ere gordezten omen ditu oraindik Gurmendik: “Nire irakasle izandako batek artikulu bat idatzi zuen esanez, musika modernoa euskaraz egitea euskara hutsaren hurrengotzat jotzea zela, zapaltzea, euskara ingelesa bilakatu nahi izatea... beno, izugarriak”.

Politikan sartu nahi ez izatea ere gazteen aurka egiten zen ohiko kritika zen. Adibide bat jartzearen, honela zioen X.T. delako batek *Euskotar* “Ye-Yes” *dalakoei, itz bi* artikuluan: “Gezurra dirudi nola erreko arinkeri bat zabaltzen ari dan gure gaztedian. (...) Alako bati galde-tuiozu politika zer dan. (...) Bereala, sutuko zaizu ta ez duala alako jokaeraren berri jakin nai, esango dizu”. Gurmendiren ustez aurreko belaunaldiek bizi izandako garai gogorrei zor zaizkie halako esanak. “Gure aurreko generazioei sufritzea tokatu zitzairen. Guk ez genuen gerra bizi izan zuzenean, beste mundu bat zen. Baina guk ez genuen errua. Guk disfrutatzea nahi genuen, horregatik leporatzen ziguten ez ginela aktiboak. Baina zer da aktiboa izatea, ez ginen gelditzen!”, dio Gurmendik.

Alta, Zelestinoren ustez “nolabaiteko iraultza estetiko hori kontu politikoa zen”. Baita musika bera ere. “60ko hamarkadan pop musika euskaraz egitea... hitzak agian ez dira politikoak baina, nire ustez guztiz kontu politikoa da. Oso gauza politikoa zorrotza, ez bakarrik zapaltzailearen aurka, inguruan dagoen jendea astintzeko ere bai”.

Javier Madinak, Luis Amilibiak eta Zorion Egileorrek ere urratu zuten bidea euskarazko pop musikan. Aurreneko biek egindako bertsioak entzutekoak dira. Madinak Raphaelen *La canción del tamborero* moldatu zuen, *Txanboliñ txikia* titulupean. Amilibiak berri, Bob Dylanen *Blowin' in the wind* ekarri zuen euskarara: *Entzun aizetan*. Egileorrek lau single eta LP bat argitaratu zituen, 1971tik 1977ra.

Dena ez zen ordea, kontrako jarrera belaunaldi zaharren artean. Nemesio Etxaniz apaizaren izena atera da Arantxa Gurmendirekin zein Jon Zelestinorekin berbetan. “Ikusi behar da ze gaitasun zeukan garai berrietara egokitzeko” dio Gurmendik “hari izugarri gustatzen zitzaion”. Zenbait talderentzat hitzak itzultzen edo egiten zituen Etxaniz zaharrak: Gurmendiren Bihurriak taldearentzat lehenengo eta Argoitia anai-arrebentzat zein Enarak taldearentzat geroago, batzuk aipatzearen.

Julen Lekuona ere euskal musika berritzearen aldekoa izan zen. *Zeruko Argian* azaldu zuen bere jarrera, *Euskal musika berri* artikuluan, 1966an. “Kantuak indar handia duela iruditzen zait euskaldunen artean jendea pixteko. (...) Kantuak esan nai sozial bat izan bear du.” Eta garai hartan estetika berriarekin zegoen eztabaidari buelta emanez, honakoa gaineratu zuen: “Guk orain egin nai gendukeana da, euskal-musika eraberritu, gaurko eguneko euskaldunak bear duen jantzi berria eman. Jantzia esan dut eta ez izaera. (...) Gure naia da euskal musika zaharra estudiatu, aztertu ta ura sustrai bezela artuaz euskal musika berria egin”.

Lehen urratsak eztabaidaren erdian

1965 inguruan Donostiako Kursaal zaharrean eztabaidatzeko biltzen zirela azaldu du Arantxa Gurmendik. “Hemen Katalunian gertatzen zenaren influentzia handia genuen, eta han ere bazegoen talde indartsu bat musika berritzea helburu zuena beste gauza batzuen artean”. Musika berritzeaz gain, orokorrean, arte guztia eraberritzeko beharra ikusten zutela dio Gurmendik: pintura, antzerkia, eskultura, literatura, musika... Mikel Laboa, Lurdes Iriondo, Benito Lertxundi... Gerora Ez Dok Amairu osatuko zuten bakar-lariak ere asanblada horietan biltzen ziren.

Lehenengo jaialdia Jarrai antzerki taldeak antolatu zuen Donostiako Victoria Eugenia antzokian. Ramon Saizarbitoriarekin aurkeztu zuen Gurmendik eta baita talde batekin modako kanta bat abestu ere euskaraz: *Chica ye-ye*. “Eurobisioa irabazi berri zuen”. “Jendea txunditza lortu genuen eta helburua ere bete genuen: euskarak denerako balio duela demostratzea”. Beldurra ere pasa omen zuten, kanpoan polizia zain zutela eta. Herrietatik berehala hasi ziren deika jaialdi hori nahi zutela esanez.

Ondoren Bihurriak taldea osatu zuten Beatlesen bertsioak euskaraz jotzeko asmoz. Hasieran Ez Dok Amairuren inguruan hasi zirela azaldu du Gurmendik, baina “gauza itsusiak” ikusi zituztela-eta alde egin zuten. “Inguruko batzuei ez zieten jotzeko aukerarik ematen eta batzuen lana izan zen supleentea izatea. Garai hartan espazioa ez zen supleentezako, baizik eta denok lehen mailan egoteko, eta gero aukeratuko zuen jendeak”.

Interpreteak eta lehen diskoak multinazionalekin

Victoria Eugeniako jaialdiarekin hasi zen zabaltzen musika “moderno” Euskal Herrian. Alta, lehen diskoak ez ziren iritsi 1968ra arte. Yon Libarona, Luis Amilibia, Urretxindorrek, Ameslariak, Jabier Madina, Argoitia anai-arrebak, Daikiris, Joxantonio Villar... horiek izan ziren euskaraz ye-ye diskoak grabatu zituzten lehen taldeak. Geroago iritsi ziren Zorion Egileor eta Enarak, esaterako. Hauetako asko Columbia, Cinsa eta EMI bezalako multinazionalek argitaratu zituzten bitarteko eta produktio oso onekin gainera. Jon Zelestinok merkatuaren logikan ikusten du multinazionalek euskaraz diskoak kaleratzearren arrazoiak: “Kosta ahala kosta egiten dute euren bidea eta merkatua baldin badago beraienzat diskoak sortzen saiatzen dira. Kontua da, orokorrean disko ezezagunak direla”.

Disko horietan, garai hartan lehen postuetan zeuden kanten bertsioak daude grabatuta: The Turtles, Bob Dylan, Raphael, Beatles... Zelestinori kanta propiorik zergatik ez zuten sortzen galdetuta, honela azaldu du: “Ez da bitxia ze pop musika horrela zen garai hartan mundu guztian. Ye-ye musikan Beatlesak iritsi ziren arte gehiago zen interpretearen figura egilearena baino”. Ez da alferrik britainiarren *Yesterday* kanta ezaguna historiako kanta bertsionatuena, 3.000 inguru.

*Pop charts*ak interpretatzen zituzten beraz, eta horren arrazoiak musika kontsumitzeko ohituretan egon daiteke. “Boladak etortzen ziren eta irratian entzuten zutena zen gero jotzen zutena”, dio Jon Zelestinok. Arantxa Gurmendik ere hala dio, “orduak jende askok ez zuen *tocadiscos*ik. Irratia juxtu-

Urretxindorrek taldeak 3 EP eta single bat argitaratu zituen 1969tik 1971ra bitartean.

“60ko hamarkadan pop musika euskaraz egitea... Hitzak agian ez dira politikoak, baina nire ustez guztiz kontu politikoa da”

JON ZELESTINO, MUSIKARIA

juxtu. Komunikazio handiena zuzenekoa zen, jaialdie-tan, berbenetan, festetan”.

Etendako lerroa?

Diskoak kaleratu zituzten, Aturritik Ebrorainoko agertokiak zapaldu ere bai. Gerora Euskal Herrian sortu den musikan garai hartako taldeek eraginik izan duten galdetuta Arantxa Gurmendik ez du zalantzarik: “Nik uste dut horren ondorio izan dela gaur egun dagoen musika guztia.

Orain pentsa zenbat talde dauden era guztietakoak euskaraz”.

Jon Zelestino ez da iritzi berekoa. “Musika eta estetikaren aldetik ez dute batere eraginik izan hemen. 60ko hamarkadako euskal musikari baten izena galdetuz gero, inork ez dizu esango hauetako izen bat”. Gerora Ez Dok Amairuk guztiz estali dituen taldeak izan ziren. Pop musika rockaren eboluzioa ulertzeko ezinbesteko piezatzat ikusten du ordea iruindarrak. “65ean mod, beat, ye-ye edo ritm&bluesa jotzen ari ziren musikari asko lau urte geroago rock psikodelikoaren mobidan zeuden sartuta, hiru urte geroago, rock gogorren mobidan... Badago oso lerro lineal bat”. Hemengo taldeek oso bizitza “efimeroa” izan zutela gaineratu du, pare bat single atera eta desagertu egiten ziren.

“Hemen haustura egon zen. Errobi, Anje Duhalde, Michel Ducau... beste mobida batetik datoz. Ramones eta The Clash-ek beraien gurasoen garaiko taldeen bertsioak egiten zituzten –beraien estetikara moldatuak–. Hemen, Kortatu edo Tijuana In Bluek ez zuten halakorik egin. Ez zuten ildo hori jarraitu”. ■

iRUÑAZARRA

Taberna • Jate Xea

Merkaderes kalea, 15 · 31001 IRUÑA (Nafarroa)
T 948 22 51 67 · info@irunazarra.es · www.irunazarra.org